

MAGYAR FIGYELŐ

— — —

WESSELÉNYI MIKLÓS AZ ALKOTMÁNY MEGÚJÍTÁSÁNAK KÉT ÚTJÁRÓL

Elavultnak akkor mondhatni valamit, midőn a jelen helyzethez nem illik. Azon polgári alkotmány van már elavulva, melynek alapjait tevő fő intézetei már a nemzet polgári s társasági életével, szükségeivel, míveltségi állásával s külső helyzetével nincsenek összhangzásban. Minden polgári alkotmány elavul, ha versenyt nem módosítatik s nem változik a nemzet bel- és külváltozáisaival, mivel ezek mindég változnak. Leghelyesb, ha ilyen törvényes intézetbeli újítások s változások mindég egyenlő lépéssel mennek a nemzet lépéseivel, úgy soha hátramaradás, vagy előre-rohanás nem történik; de legritkább eset, hogy az újítások egybeláncolva a nemzet lelki és értéki állásával, szüntelen s szakadatlan folyjanak; töménytelen akadályok adják magokat elő: vagy a nemzetbeni, vagy rajta kívüli okok kisebb-nagyobb mértékben eltartóztatják az eredeti, vagy magokat később előadó s szükségessé vált javításoktól; s így ezen arány szerint, vagy az egész, vagy annak részei, nagyobb vagy kisebb mértékben elavulnak.

Az ily elavultságból származó hibák eltörlésére szükséges minden javítás-újítás két úton jöhet nemzetekre: az egyik hosszabb, de csendes és bátorságos; a másiknak mente tündöklő, célja közel látszó, de arra ritkán, többször félrevezet.

Az első úton huzamosan s mindig munkálódó fejlődése által az észnek hoz a nemzet önkeblébe új létet s újjáteremtő erőt, tisztán átlátván a javítások szükségét, elismervén a hibák mibenlétét s fontolva a célravezető módokat, bizvást célt ér, s a maradandó javítások gyökeret verve tenyésznek. De ezen biztos és csalhatatlan úton csak úgy lehet elindulni és előhaladni, ha a nemzet közt értelmi míveltség sok van és sokak közt.

Azon esetben, ha a nemzetnek a többitől különbözőleg érző akár kevés, akár számos, de elnyomatott része vagy erőre kap, vagy pedig nyomás által erőhöz nyúlni kénytelenítettik, megrázkódás által történik minden javítás. Ha a világszerte történt s folyamatba jött javítások hátramaradott s vonakodó nemzetet ragadnak magokkal: úgy erőszak s zavar jegyzi s gyakran vérrel festi az ily újjászületés lépéseit; fényesek s gyakran tettekkel s áldozatokkal gazdagok az illetén drámai esetek; nem várt erők fejlenek ki, s bámulást gerjeszt a legfontosabb eseteknek egymást tarkán felváltó folyása. De sokak szenvedéseivel van összekötve, gyakran igazság s olykor emberiség szent ügye tipratik le a váddá nőtt folyamai hullámai által.

Ezen második úton a javítás szent célja vagy nem éretik el, vagy pedig szenvedések, pusztítás s a visszavonás átkos követkevései által drágán s századokig alig lefizethető áron vásároltatik.

Hogy nálunk javítások, s újítások a világ előhaladásával nem tartottak mindenben egyenlő lépést, s hogy sokban hátramaradtunk, tagadhatatlan; melyért polgári alkotmányunk s törvényeink némely részei-

ben vagyon avultság. Nem kevés dolgot találhatni köztünk, mely ha valaha jó volt is, de már most nem az; vagy ha régen másként nem lehetett, de most kellene, sőt kell másként lennie. A körülmények új alkatjai, változott szükségek, s az előhaladott műveltség s terjedett értelmi erő, szóval a mostani kor szelleme nem hangzik össze némely társasági szerzeményeink s oly intézetinkkel, melyek egészen más helyzet, nem mostani szükségek, kevésb kifejllettség, s nem ezen kor lelkének voltak szüleményei, s változatlanul maradván, vagy a gyors előnyomulást lassú lépésekkel csak távolról követvén, a mostani időhöz nem illenek.

(*Balítéletekről.* Nyomatott Bukarestben, 1833. 165 – 7. 1.)

FRANCO VELLANI DIONISI

Egyik frontmögötti városban találkoztam vele. Miként én, ő is hazulról jött és a frontra igyekezett. Egy éjszakát töltöttünk együtt a tisztii pihenőszálláson. Magas, karsú, barna ember volt, olasz főhadnagyi egyenruhában. Jókedvű volt és nyugodt; látszott, hogy szereti a veszélyt és a kockázatos életet. Mellén két sor kitüntetés. A kitüntetések felett kicsiny háromszög; a legelső fasiszták jelvénye. A kíséretében levők elmondották, hogy résztvett minden háborúban. Ott volt Abessziniában, majd Spanyolországban, végül Albániában.

Jól beszélt magyarul. Felesége magyar nő, valahonnan az Alföldről való. Még nem láttam idegen nemzet fiát, aki úgy szeretett és ismert volna bennünket, magyarokat, mint ő. Különösen Erdélyért rajongott. Úgy ismerte Erdély történelmét, mintha kisebbségi sors s az erdélyi irodalom nevelte volna. Belső szégyenkezéssel kellett meg tudnom tőle, hogy már 1934-ben, – jóval megelőzve Aldo Dami híres munkáját – írt egy kis könyvet az erdélyi kérdésről. Mosolyogva tette hozzá, hogy a könyv megjelenése idején éppen Romániában tartózkodott, ahonnan sietve kiutasították. Nem ismertem, sajnos, azt a másik munkáját sem, melyet a bécsi döntés után írt s melyet éppen most fordítanak németre.

Este – a csillagos ég alatt – együtt néztük a repülő párvialát s jól emlékszem, – mikor a katonai beosztásunkról beszélgettünk – határozottan kijelentette, hogy ő máshova, mint az első vonalba, nem megy.

Azóta eltűnt szemeim elől. Tegnap este, a parancskiadásakor találkoztam vele. A vigyázz-ba feszült század előtt olvasta fel a parancsnok, hogy »Franco Vellani Dionisi főhadnagy, roham közben átvéve egy parancsnokát vesztett magyar század vezetését, halálos lövést kapott és hősi halált halt«.

Franco Vellani Dionisi emléket minden erdélyi magyarnak szívébe kell zárnia. Mert Ő valóban – Bethlen Gábor híres jelmondata szerint – arte et marte: tudománnyal és fegyverrel egyaránt küzdött érettünk. Barátunk volt, a szó nemes és igazi értelmében. Apólója az évszázados olasz-magyar fegyverbarátságunk, melynek valósága mellett a legnagyobb bizonyíték, hogy mindig, újra és újra akad a két nemzet fiainak legjobbjai közül, aki életét áldozza érte. S ha az olasz szabadságharcban vértanúhalált halt Tüköry Lajos emléket utca, kaszárnya és szobor őrzi Palermóban, illenek, s úgy is lesz bizonyára, hogy a felszabadult Erdély fővárosa – méltó formát választva – megőrzi az utókor számára Franco Vellani Dionisi emléket.

1942. VIII. 26.

Albrecht Dezső

A GYÖRFFY ISTVÁN- KOLLÉGIUM

Sajtóban, közéletben, magántársaságban hosszú esztendők óta a magyar jövődől sarkalatos kérdés, *a magyarabb magyarság* fogalmában állapítottuk meg. Az, hogy milyen magyar életet tudunk itt építeni, végeredményben ezen dől el. A múlt század nagy eszméi egy homogénnek alig nevezhető rétegben eresztettek gyökeret, amely a hatalmi és vagyoni helyzetében meggyöngült nemességből s az újonnan feltörő, javarészt idegen vérségű polgári osztályból alakult ki. Ez a hirtelen fejlődő s különböző elemekből összetett városi társadalom nem hozott magával egységesen kialakult hagyományt s műveltségét nem tudta szilárd magyar alapokból kifejleszteni. Egy nép sajátos jellegét hagyományainak ápolása s a fölöttük való éber örökös biztosítja. Középosztályunkból hiányzik a hagyományörzés tudata, műveltsége nem szerves, határozott elvek alapján kialakult magyar kultúra, s ez az oka, hogy magatartása is oly sokszor bizonytalan, naponta változó, kapkodó. Évtizedek óta látjuk, érezzük ezt, s azt is tudjuk, hogy az áhított magyarabb magyarság felé az utat csak a vezető rétegbe emelkedő s azt életérzésével, ösztöneivel, műveltségével, hitével megújító paraszttársadalom nyithatja meg. Történetek is kísérletek ebben az irányban, de sajnos, a parasztságnak magasabb társadalmi osztályba lépő fiai igen sokszor megtagadva a népük iránt kötelező hűséget, asszimilálódtak a középosztályhoz. Értékeik elsikkadtak a polgári élet formái között és sajátos szellemi, lelki alkatuk bélyegét nem tudták rányomni a vezető társadalomra. Sok vitatkozás után most végre olyan cselekedethez érkezünk, amely komoly reményekkel bíztat. Évekkel ezelőtt néhai *Györffy István* vetette fel a gondolatot, hogy

Budapesten otthont kell létesíteni a népi származású tehetséges főiskolai hallgatók számára, akik egy ilyen közösség keretében nem adnák fel hazulról hozott hagyományaik, ősi örökségüket és érintetlen ösztöneiket, hanem azt a műveltség legmagasabb fokáig eljutva, érvényesítenék a közéletben, mint népük valódi vezetői, irányítói. Györffy István terve most elsősorban *Zsindelyné Tüdős Klára* érdeme folytán megvalósulóban van. A kollégium ágyalapítványainak lejegyzése országszerte nagy sikerrel fejeződött be s a Györffy István nevét viselő parasztkollégium pártfogó testülete a napokban tartotta alakuló ülését.

Pozitív feladatok eredményes megoldásáról van itt szó, nem pedig romantikus parasztimádatról. Elsősorban arról, hogy a vezető rétegnek ilyen értelmű felfrissítése egyben az egyetemes magyar kultúra megújításának kérdése is. Természetes, hogy ez semmiképpen sem jelenti a magasabb műveltségről való lemondást, hanem ellenkezőleg, átfogóbb magyar szemléletet, gazdagabb magyar kultúrát s így nemzeti öntudatunk erősödésének biztos zálogát. A népi hagyomány és műveltség nagy nemzetfenntartó erején kívül továbbra is szükségünk van a magasfokú nyugati művelődés minden vívmányára. A néphagyományoknak Györffy csupán azt a szerepet szánta, hogy minden vonalon alapjául szolgáljanak a magasabbrendű művelődésnek, annak ne csak színt, hanem belső tartalmat is adva. Vallotta, hogy gondolatvilágunk, szellemünk gyökerei mélyen belenyúlunk a népi kultúra talajába s ha művelődésünk megújulásáról beszélünk, elsősorban a néphagyomány nagy nemzeti megújulást jelentő forrásaira kell gondolnunk. Erről még az európai művelődés csúcspontján sem mondhatunk le, mert Európa is arra kíváncsi, mivel gazdagítottuk a magunkból az európai kultúrát. Tehát nemzeti egyéniségünk tudatos

kifejtésére van szükség, a magyarság lényegének és ősi értékeinek kibontakoztatására. Ebben pedig különösen azoknak lehet szerepük, akikben még sértetlenül, a maga eredetiségében élnek ezek a sajátos magyar értékek.

De a népi felemelkedés szempontjából sem kisebb a jelentősége a parasztkollégiumnak. Amikor a tehetséges falusi fiúk életútját egyengeti, egyben olyan vezetőket nevel népünknek, akik ismerik annak életét, feladatait, érdekeit, s így azt is tudják, mit és hogyan kell érdekében cselekedniök. A népi reformok keresztülvitelének legnagyobb biztosítéka, ha a népből kerülnek ki vezetésre alkalmas emberek.

Minden vezető réteg bizonyos időn túl kivénül, elernyed, hivatása betöltésére alkalmatlanná válik. A vezető réteg tehát állandó felfrissítésre szorul. *Ha ez a felfrissülés igen lassan megy végbe, a társadalom életében súlyos válságok állhatnak be. Meglazul a tömegek s a vezető réteg közötti bizalom s a tömegekben a bizonytalanság érzése s ezzel együtt a kalandokra való hajlam lesz úrrá. A vezető réteg felfrissítése tehát létkérdése minden nemzetnek, s nem kevésbé jelentős az is, hogy az utánpótlás mindig olyan rétegekből teljék ki, akikben a nemzeti sajátosságok, ösztönök, hagyományok a legtisztábban élnek.* Ilyen értelemben tehát nálunk az szükséges, hogy az ország legtisztábban és legmélyebben magyar rétege vegyen részt az ország vezetésének dolgában. Nem arról van szó, hogy a jelenlegivel szemben egy új társadalmi rétegnek biztosítsuk a vezetést, hanem arról, hogy a legérintetlenebb, tehát legmagyarabb társadalmi réteg hozzon felfrissülést szellemiségben, életlátásban, öntudatban, erkölcsben. A legmagasabbfokú műveltségben kifinomult magyar népi ösztönök és életérzések – a mai elit vezetési gyakorlatával kiegyensúlyozva – érvényesül-

jenek a magyar életben. A Győrffy-kollégium neveltje meg fogja őrizni lelkében a népi kultúra ősi kincseit s ezeket alkalmazza mindennapi magatartásában, munkájában, s ezzel megvalósítja életünk nagy követelményét: a jobb, igazabb és minden idegen sallangtól mentes élet föltételét.

Vita Sándor

ROMÁN ÉLET NYOLCVAN ÉVVEL EZELŐTT

A magyarság a középkorban és az újkor elején szoros érintkezésben élt a Kárpátokon kívül fekvő román fejedelemségekkel, Havasellával és Moldvával. A kapcsolatok politikaiak, gazdaságiak, sőt népiek voltak. A történelmi együttélés, illetve egymásmellettélés érzékelése a XVIII. században kezdett erőteljesen csökkenni, főként Erdély osztrák uralom alá kerülése óta. A személyforgalmat nagymértékben korlátozták a pestis behurcolásától való félelemből, de meg az »élő kincstár«, a »vivum aerarium« el-távozása miatti félelemből is. Gondoljunk csak a román jobbágyok folytonos ki- és beköltözésére, a székelyeknek ősidők óta folyó gyászos kivándorlására a hegyeken túlra. A magyar közvéleményben a XIX. században a dunai fejedelemségekkel szemben a lebecsülésnek, a kicsinylésnek egy neme fejlődött ki. Parlagi árnyországnak, a műveltség sötétségébe rogyott vidéknek látta ezeket a területeket, sok szempontból elég joggal. Magyar részről csak a legritkább esetben nyilvánult meg érdeklődés e vidékek iránt. Nincs is valamirevaló útleírásunk vagy országismertetésünk róluk, holott ugyanekkor német, francia, sőt angol és olasz nyelven igen értékes leírások jelentek meg róluk. Ürmösy Károly kolozsvári református lelkész 1843-ban megjelent »Elbújdosott magyarok Oláhországban« című köny-

vecskéje az érdeklődés felébredését jelzi a Kárpátokon kívüli vidékek iránt, igaz, mind ebben a műben, mind Jerney János »Keleti utazása«-ban (1851) nem a románság, hanem a körében élő magyar elem van a megfigyelés előterében. Egész románságképet nem kapunk ezekben a szörványmagyarsággal foglalkozó írásokban. Az első magyaryelvű, a románságról teljes képet adó mű a Bíró Sándor gondos kiadásában most megjelent *Román élet*,* melynek kézírata nyolcvan esztendőn keresztül várta a közlést. Bizonyára nagyon sokat tett volna ez az írás a román nemzetnek megismertetésére Erdélyben, ahol – a románság tözsomszédságában, vagy egyenesen kel­lős közepén – oly keveset tudtak róla. A szomszéd népek végzete, hogy egymásról sokat tudhatnak, de kevésbé ismerik egymást, mint akár a távolabb élő népeket, mert látásukat előítéletek ködösítik el. A magyarról nyugodtan elmondhatjuk, hogy nem ismerte elég jól a román. Az erdélyi magyarság nagyobb része még a közelmúltban sem látott meg annyit a románság igazi lényéből, amennyit ezelőtt száz évvel egy Wesselényi már oly világosan kifejezett. Ennek a különös vakságnak főoka a sokszázados úr-jobbágy viszony volt a magyar-román közt, meg az, hogy a románság műveltségileg és társadalmilag igen alacsony fokról indult neki történelmi útjának ezelőtt mintegy két évszázaddal és a magyar alig tudta elképzelni, hogy ez a helyzet hamarosan megváltozhat. Mire észrevette, egy hosszú és alig észrevett történelmi folyamat lezárult. A magyar nehezen tágít megszokott nézeteitől és egy reform

* Dr. Oroszhegyi Jósa: A mai oláh-föld és népe természeti, történelmi, közéleti, vallási, erkölcsi, forgalmi, szókási s társadalmi viszonyainak rajza. Kolozsvár, 1942. Minerva, 80, 158 l. Sajtó alá rendezte Dr. Bíró Sándor. (Erdélyi Ritkaságok, 5. szám. Szerk. Dr. Jancsó Elemér.)

keresztülvitele talán sehol sem üt közik annyi makacs ellenállásba, mint nálunk. Van ebben sok hátrány, de sok megtartó erő is. Megmaradásunkat is ennek a makacssáig fokozódó állhatatosságnak köszönhetjük. Így maradt vak a magyar nemzetiségeivel szemben, így történhetett meg az a furcsa jelenség, hogy a hazai nemzetiségek részletes történetét még nem írta meg senki, hogy eziránt az érdeklődés alig a világháború után kezdett ébredni, a tettekhez pedig csak a közelmúltban fogtunk hozzá. Ha nem ismertük nemzeti­segeinket, csak természetes, hogy még kevesebbet tudtunk déli és délkeleti szomszédainkról. Nyugat felé fordultunkban mégcsak érdemesnek sem igen találtuk e tájak felé néz­delődni.

Pedig honfitársaink közül, különösen a székelyek, de meg a 48–49-i mozgalmak menekültjei és száműzöttei közül is szép számmal telepedtek meg az európai fejlődés legelső lépcsőfokaihoz elérték a román fejedelemségekben. A székelyek gazdasági kapcsolatai ezekkel a vidékekkel hamarabb is, később is a legelőkelőbbek voltak. Oroszhegyit nyugtalan vérmérséklete, újat, kalandot kereső természete ösztönözhetette arra, hogy Romániában megtelepedjék. Mint gyakorló orvos előbb Bukarestben, majd Sós-Rimnikben (Râmnicul-Sărat) és Fok-sánban működött állami szolgálatban. Bukarestben a Koós Ferenc alapította Bukaresti Magyar Köz­lönynek volt egyik szerkesztője. Annyi sok magyar iparos, kézműves, kereskedő, művész, értelmiségi sorában foglalt helyet, akik munkaerejüket a szomszéd népnek bocsátották rendelkezésére. Oroszhegyi életéről, romániai tartózkodásáról, az ottani magyarok életéről, valamint a *Román élet* kézírata­nak sorsáról Bíró Sándor gondos tanulmányban számol be.

Magyar szempontból az érdekelhet bennünket leginkább Oroszhegyi művében, hogy mennyire já-

ruhátott volna hozzá a magyar közvélemény felvilágosításához a románság lényegét illetőleg. Mint említettem, a magyar közvélemény románságképét egyoldalúan a hazai jobbágyorsból elindult román jelenségek határozták meg és így az átlag magyar ember el sem képzelhette, hogy a románok a magyar állameszmére nézve valaha is komoly veszedelmet jelenthessenek. A hegyeken túli románság állami léte erősen kérdéses lehetett a korabeli magyar ember szemében, tegyük hozzá, elég joggal, mert az orosz »protektorátus« és a török »szuverenitás« mellett legfeljebb a nemzet olyanféle *belső, lelki élete* fejlődhetett ki, mint amilyen az erdélyi magyar értelmiség javáé volt az elmúlt megszűlés idejében. 48–49 megtaníthatta az erdélyi magyarokat, hogy a románban komoly és veszedelmes ellenfelet is lehet látni. Csakhogy a látás tisztaságát nagyon elhomályosította az a hiedelem, hogy a román mozgalom csak a bécsi intrika következménye. Oroszhegyitől ezért elsősorban azt várnók, hogy ebben a kérdésben mondjon világosító szavakat az erdélyi magyarságnak. Ebben azonban sorsszerűen egy jellegzetes magyar tulajdonság, a lovagiaság gátolja. A vendéglátó országról nem akar kényes politikai természetű megjegyzéseket tenni. Ennek a figyelemnek következménye, hogy a román irredenta szerepéről igen keveset tudunk meg tőle. Maga is csak mosolyogta a dákoromán nagyravágyókat, akik Erdélybe, a Bánságba és Bukovinába akartak bevonulni, mert a magukénak tartották. Nem ide tartozik részletesen fejtegetni, hogy a dákoromán gondolat mennyire hatotta át a román társadalmat a hegyeken túl, elég lesz annyit megjegyezni, hogy a gondolat az értelmiség és a bojárság körében már a század negyvenes éveiben elterjedt. A sajtóviszonyok javulásával párhuzamosan a legszélesebb román társadalmi rétegekbe is leszívargott. A század végére már min-

denki vallotta tanítását. Azt hisszük, mind Oroszhegyi, mind Bíró tévednek, amikor a román közvéleményt Cuza fejedelem korában a magyarral szemben általában kedvezőnek feltételezik. Egy-egy magyar művész, vagy színtársulat romániai vendégszereplése alkalmából mondott és írt udvarias megjegyzések csak kivételek, a vélemények zöme változatlanul kedvezőtlen. Nem is lehetett másként, mert a hangadó réteg jórészt már örökölte a magyarokról vallott ellenséges nézetét. Érdemes volna komolyan foglalkozni a magyarnak a románról és a románnak a magyarról vallott felfogásával. Meglepő egyezésekre találunk. Egymást kölcsönösen műveletlennek, barbárnak, tehetségtelennek tartják. A hatvanas években a dáko-román gondolkodásmód már teljesen általános volt és jellemző volt nemcsak a legszélsőségesebb »vörös« *Romanulura*, hanem a többi lapokra is. Oroszhegyi romániai pályafutását is az törte derékba, hogy Koós Ferencnek az aradi *Alföld*-be álnéven írt leveleit a román sajtó Oroszhegyinek tulajdonította és ellene éles harcot indított. Nagyon sokat mond az is, hogy erre az indítást az aradi románok adták meg, akik a »szabad« Romániával élénk szellemi kapcsolatokat tarthattak fenn. Nagy kár, hogy ilyen körülmények közt Oroszhegyinek nemigen volt kedve a román politikai életről részletesen nyilatkozni, holott éppen ilyen irányú tanúságtételét tarthattuk volna a legértékesebbnek.

Oroszhegyi művének igen tekintélyes része irodalmi emlékekre támaszkodik. Meglepően sok román és más író munkájának nyoma van kéziratán. Kogălniceanu, Laurianu, Bălcescu, Boliac, I. Ghica, D. Gusti, I. Voinescu, Genilie és Margot munkáit épűgy felhasználta, mint Vaillant, Ubicini stb. a fejedelemiségekre vonatkozó franciayelvű történelmi és topográfiai műveit. A történelmi és földrajzi rész nem is tartozik Oroszhegyi művének értékesebb részéhez. A legjobbat ott

nyújtja, ahol egyéni tapasztalatairól számol be, pl. Bukarestről, ám bár a nyugati útleírók megfigyeléseiben túlmenően itt sem mond sok újat. Dicséretére legyen mondva, hogy meglátta a románban a jót is, nemcsak a rosszat, pedig ez még a nyugati írónál is csak elvétett ritka jelenség. A román erkölcsi élet fogyatékoságának rajza arra vall, hogy a mai korban megismert román korrupció igen régi eredetű, ennél fogva ezután is nehezen kiirtható.

Az Erdélyi Múzeum-Egyesületnek felajánlott kézirat 1867 óta eleget várhatott, amíg most az *Erdélyi Ritkaságok* érdemes sorozatában napvilágot látott. A *Román élet* értéke nem eredetiségében, értesültségének vagy irodalmi formájának kiválóságában rejlik. Ma már nem túlsokat mondhat számunkra, de kegyelettel gondolunk szerzőjére, aki önzetlenül és önfeláldozó szorgalommal gyűjtötte össze adatait a szomszéd nép megismertetésére. Legnagyobb érdeme, hogy egyáltalában megírta ezt a fejedelemségi románság egészéről szóló első összefoglaló magyar művet. Ha a sors mostohaasága nem akadályozta volna meg idejében való megjelenését, a *Román élet* jótékonyan hatott volna az erdélyi magyar közvéleményre a román nemzet valóságosabb megítélését illetően. Egy nagy tanulságot ma is levonhatunk belőle, azt, hogy szomszédaink megismerése fontos és el nem hanyagolható kötelességünk.

Tóth Zoltán

AZ ISKOLASZÖVETKEZETEK

Az iskolaszövetkezeti mozgalom keletkezése a rochdalei alapszabályra vezethető vissza. Ennek 22. pontját 1853-ban úgy módosították, hogy a tiszta haszon 2.5%-a nevelési, továbbképzési célokra fordítandó. Ebből láthatjuk, a mozgalom kilencedik évében már maguk az alapítók hangsúlyozták vállal-

kozásuk nemesebb és rideg üzleti célok valóráváltásánál többre hivatott voltát. Nem elégedtek meg csupán azzal, hogy a tagok tevékenysége a szövetkezettől való kizárólagos vásárlásra szorítkozzék, hanem gondot fordítottak arra is, hogy azokat öntudatos, hű és szakképzett szövetkezőkké neveljék. A világ összes szövetkezői hívek maradtak az úttörők elvéhez s tiszta feleslegük 1–5% -át különféle formában, művelődési célra fordítják.

A szövetkezeti vezetők – a különféle tisztségek betöltésére a multban és jórészt napjainkban is – a laikusok sorából toborzódnak. Ma is főleg papok, tanítók és gazdálkodók tartják kezükben a szövetkezetek irányítását. Ez természetes is, hiszen ők a falusi nép körében élve, ismerik a földműves nép minden problémáját. E nép intézményeinek vezetését arra hivatottabbakra nem is lehetne bízni. Azonban főleg a vezetéssel, de csupán a tagsággal is bizonyos feladatok teljesítése jár. Ezeket a feladatokat jól és eredményesen csak szövetkezeti szellemben nevelt tagok és kereskedelmi, könyvelési és jogi ismeretekkel rendelkező vezetők végezhetik el. A szövetkezeti nevelésnek és oktatásnak, így tehát az iskolaszövetkezeteknek is az a céljuk, hogy a laikusok száma apadjon s szövetkezeteinknek minél több szakértő vezetője, öntudatos és képzett tagja legyen. Az iskolaszövetkezet a leendő szövetkezeti tagot, a leendő vezetőt, a jövő magyar kereskedőjét és általában a jövőnek azt a magyar emberét akarja kinevelni, aki gazdasági kérdéseire nem kér idegenektől felvilágosítást, hanem maga látja meg a helyes utat és visszaszerzi elvesztett gazdasági erőforrásait, hogy ismét úr legyen a maga portáján.

Minden világnézet hitvallói a gyermek bevonásával akarják jövőjüket megalapozni. Hol lehet a gyermekek tömegével könnyebben felvenni az érintkezést, mint az is-

kolában? Évszázadok során egyes nemzetek fiaiban a sors, vagy a mostoha életkörülmények kifinomították a gyakorlati érzéket. Köztudomású, hogy ezek a népek és nemzetek jelentős anyagi jóléthez jutottak és ennek révén igen magas műveltségre tettek szert. Ifjúságunkat neveljük rá a jelentéktelennek látszó gazdasági javak megbecsülésére. Azok értékesítésének lehetőségét ismerje fel a maga erejéből. Az európai népek táborában csak úgy öregbíthetjük tekintélyünket, ha bebizonyítjuk gazdasági nagyrúságunkat, vagyis ha a termeléstől a fogyasztásig saját kezünkben tartjuk a gyeplő mindkét szarát. Különösen ma időszerű ez a kérdés. Fegyvereink és a szociális Európáért kiontott magyar vér ismét bizonyosságát adták annak, hogy vagyunk és jelenlétünk számottevő. Földrésznünk újjárendezése alkalmával meg fogjuk kapni méltó helyünket és szerepünket a Dunamedencében, de feladatunknak meg is kell felelnünk. Amint hadseregünk egész összetételében a mi vérünkéből való, éppen úgy gazdasági szervezetünk munkástól a vezetőig népünk fiaiból kell, hogy ki kerüljön. Ennek a célnak elérésében segít az iskolaszövetkezet, ahol kereskedelmi szaktudást – és szövetkezeti öntudatot oltonk ifjúságunkba. Egy félreértést kell ezúttal tisztáznunk. Néhány pedagógusunk – számuk szerencsére jelentéktelen – azt az elvet vallja, hogy iskolaszövetkezet csak a szakiskolába való, gimnáziumban nincs helye. Feltesszük a kérdést: vajjon ártani fog-e a papnak, ügyvédnek, tanárnak, gyógyszerésznek, mérnöknek, ha csekély fáradsággal, már a középiskola padjaiban, ha szerény keretek között is, de betekinthet a kereskedelmi vállalatok ügykezelésébe? Azt hisszük, a válasz nyilvánvaló. Joghallgató, később ügyvéd korában nagyon szerencsésnek fogja érezni magát az, aki az iskolaszövetkezetben könyvelést gyakorolhatott, résztvett a

közgyűléseken, olvasta annak jegyzőkönyveit, vagy tanulmányozta a szövetkezet alapszabályait. A pap, aki híveinek nemcsak lelki vezetője, hanem különösen falun, gazdasági tanácsadója is, szintén hasznát veszi az iskolaszövetkezetben elsajátított gyakorlati ismereteinek. A gyógyszerész könyvelési és kereskedelmi tudását a saját vállalatának kezelésénél értékesítheti. Ezekről függetlenül, az iskolaszövetkezet rendszeretetre tanítja az ifjúságot és felébreszti benne a felelősségtudatot. A közösség pénzének és egyéb javainak kezelése elsőrendű jellemnevelő hatású feladat. Iskolaszövetkezeteink ifjúságunk gazdasági nevelését és közgazdasági oktatását nem a hasznosító kapitalista szellemben végzik, hanem a szociális önségélyen alapuló, szövetkezeti világnézet elveinek szemelött tartásával. S munkásságukat kiterjesztik a népiskolától a teológiáig, minden iskola-típusra.

Az iskolaszövetkezetben az ifjú cselekvő szereplője az árubeszerzésnek és elosztásnak. Ezeknek a ténykedéseknek ügykezelése útján már az iskola padjaiban ismeretséget köt a gazdasági élettel. Befizetett üzletrészével a tanuló szövetkezeti tag lesz, részt vesz a közgyűlésen, esetleg mint elnök vezeti azt, üzletrésztökét hoz össze, árul, vásárol, értékesít, könyvel, levelez és pénzt kezel. A tanév végén megállapítja munkásságának pénzben kifejezhető eredményét, mérleget készít a kettős könyvvitel szabályai szerint. Nem rejtély előtte többé a kereskedelem, mert annak egyes mozzanatait a saját szemével látja játszódni. Ráébred, hogy ez a tevékenység nem is olyan alacsonyrendű, mert körütekintést, előrelátást és szaktudást igényel. A szövetkezeti keret az összefogásnak és ezáltal az önségélynek hasznosságát ismerteti meg vele. A diák az iskolaszövetkezetben öntudatos közösségi taggá válik. Büszkeség tölti majd el, ha az iskolai

év végén a mutatkozó feleslegből (haszonból) osztalékot, vásárlási visszatérítést, jutalomkönyvet oszt-hat ki, vagy néhány szegénysorsú tanulóársát tandíj hozzájárulással segítheti.

Az iskolaszövetkezetek Erdélyben még gyermekcipőben járnak és általában csak a fogyasztási üzlet-ágot fejlesztették ki. Az eredmény azonban így sem maradt el s azt szövetkezeti központjaink hivatalos lapjai: a »Szövetkezés« és »Szövetkezeti Értesítő«, valamint az Erdélyrészi Iskolaszövetkezetek Szövetségének hivatalos lapja, az »Iskolaszövetkezeti Közlöny« időnként nyilvánosságra is hozzák. Az iskolaszövetkezeti intézmény Franciaországban, a balti államokban, Romániában és főleg Indiában terjedt el. Ez utóbbi körülmény különösen figyelmet érdemel, olyan országról, illetve népről lévén szó, amely politikai szabadságát gazdasági függetlensége révén akarja ki-harcolni. Nyilvánvalóan ennek a szent célnak szolgálatába állította iskolaszövetkezeteit is. Egyes külföldi főiskolák hallgatói diákszál-lókat, éttermeket, fodrászüzleteket létesítettek a maguk erejéből, szövetkezeti alapon. Nálunk ezen a téren még rengeteg a tennivaló, de gazdasági életünk és szövetkezeti táborunk lelkes harcosait így nevelhetjük fel s akkor biztosak lehetünk abban, hogy ifjúságunk a hön öhajtott örségváltást mindnyájunk megnyugvására végzi el.

Az iskolaszövetkezeti mozgalomnak különös jelentősége van a Székelyföldön. A földrajzi helyzet és a birtokelosztás itt igen kedvező feltételeket szab a szövetkezetek meghonosításának. Ennek a vidéknek a termékeit: fát, erdei gyümölcsöt, tojást, baromfit, tejtermékeket, gombát, gyógynövényt, ásványvizet, háziipari termékeket a szövetkezetekbe tömörült lakosság hasznosan tudná értékesíteni. E vidék iskoláira, illetve tanítóira és tanulóira nagy feladatok megoldása vár. Az iskolaszövetkezet na-

gyon alkalmas arra, hogy a kis székely gyermeket megismertesse a szövetkezeti gondolattal s ami ebből következik: a gyakorlati szövetkezeti munkával. Azzal a nagy erővel, amelyet az összefogás magában rejt. Azokkal a korlátlan lehetőségekkel, amelyek meghozzák az ő számukra is a gazdasági függetlenséget. Elég, ha a kicsi Dániát vesszük szemügyre. E kis félsziget szegény földműves népe szövetkezetekbe tömörülve, minőségi élelmiszerral látta el az angol piacot s rövid 60 év alatt a »gazdag parasztok országává« lett. Az idegen példából okulva, mindez a Székelyföldön még jobban kifejleszthető, mert a lapos, füves Dániával szemben a felülete sokkal változatosabb és ennek következtében az értékesíthető termékek száma is nagyobb. A felvevő piac pedig saját hazánkon kívül egész Közép-európában biztosítva van.

Tanügyi kormányzatunk felkarolta az iskolaszövetkezeti mozgalmat, amennyiben 54.288 – 1941. V. sz. alatt alapszabályait jóváhagyta. Az iskolaszövetkezet ugyan szabályszerűen megalakult kis vállalat. Ügykezelése megegyezik a »felnöttek« szövetkezetének vezetésével. Könyvelését a kettőskönyvvitel szabályai szerint maguk a tanulók vezetik. Az üzleteseeményeket tehát nem öletszerűen vetik papírra. Az elért felesleget a közgyűlés – a szövetkezet egyik vezetőszerve – az alapszabályok szellemében részben a tagok között osztja szét, részben közcélokra fordítja. Az alapszabály biztosítja a szervezet szabályozottságát és az ügyvitel egyöntetűségét. Pontosán felsorolja a szövetkezet célját, a tagok jogait és kötelességét, tárgyalja a szövetkezet üzletkörét, körülhatárolja az egyes szervek szerepét és hatáskörét, foglalkozik a közgyűlés, igazgatóság és felügyelőbizottság feladatával. Egyszóval választ ad minden olyan kérdésre, amely a szövetkezet működése folyamán felmerülhet.

Az iskolaszövetkezetek irányítását a Kolozsváron székelő Erdélyrészi Iskolaszövetkezetek Szövetsége végzi, ellenőr-tanárai és tanítói segítségével. A vallás- és közoktatásügyi minisztérium ilyképpen biztosította azt, hogy képzett, hozzáértő pedagógusok lássák el tanáccsal és oktassák a szövetkezetekbe tömörült ifjúságot. Látogatásaik során a szakoktatók azt tapasztalták, hogy a szövetkezeti munka rövid idő alatt rászoktatja a tagokat és tisztviselőket az önálló gondolkozásra és cselekvésre. Az iskolaszövetkezet ugyanis megköveteli a tisztikar önálló munkálkodását s ez által az új nevelési elvek szerint: szemléltetéssel és cselekvéssel bővíti a tanulók ismereteit. A központ ellenőrein kívül az iskolaszövetkezet felügyelőbizottsága és vezetőtanára vagy tanítója gyakorolja az ellenőrzést. Az irányítással járó anyagi terheket az Erdélyrészi Hangya Központ és a Gazdasági és Hitelszövetkezetek Központja vállalta magára.

Iskolaszövetkezeteink nagyban hozzájárulnak ahhoz, hogy ifjúságunk megtanuljon önállóan dolgozni. Erőszakkal kivethetjük mások kezéből a kenyeret, de magunkat csak úgy emelhetjük fel, ha teljesítményünk jobb, mint másoké. A törvényhozási úton számunkra szabaddá tett helyek betöltése nem azt jelenti, hogy ölbetett kézzel és hangosan követelőzve várjuk sorsunk jobbrafordulását. Csak tudásunkkal és fáradhatatlan munkánkkal tehetjük jobbá sorsunkat. Ehhez segítenek hozzá iskolaszövetkezeteink. – Ifjúságunk gyakorlati nevelésének érdekében a szövetkezeti rendszert tartjuk célravezetőnek, mert ez a közösségi szellem és a keresztényi fel fogás igazságát valósítja meg. Kisebbségi életünkben is, hamisítatlan szövetkezeti alapon álló szövetkezeteink tették lehetővé, hogy gazdaságilag megsemmisítésünkre törő szándékoknak ellenállhassunk.

Taschek Ernő